

تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۹

محسن حمیدی^۱
سینا کلانتری^۲

چکیده

هدف پژوهش حاضر تعیین رفتار استنادی نویسندگان پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی و تشخیص الگوهای رفتاری، اطلاعاتی، زبانی و زمانی مورد استفاده آنهاست. این بررسی یک پژوهش کتاب‌سنجی (با استفاده از فن تحلیل استنادی) و از نوع تحلیل محتواست. جامعه آماری پژوهش را کلیه استنادهای موجود در بخش منابع و مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا مابین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۹ (۳۳۷۰ استناد) تشکیل می‌دهد. ابزار مورد استفاده تحقیق فیش‌برگه‌های مخصوص بود و اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و تحلیل استنادی گردآوری شد؛ سپس داده‌ها به کمک آمار توصیفی، تحلیلی و نرم‌افزارهای Excel ۲۰۰۷، SPSS ۱۹ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند: کتب بعد از نشریات مهمترین منبع مورد استفاده بوده و پژوهشگران به منابع قدیمی استناد کرده‌اند. روحیه همکاری نویسندگان ضعیف است. بیشترین استناد به منابع فارسی‌زبان صورت گرفته و برترین کشورها از نظر توزیع جغرافیایی ایران، آمریکا و انگلستان هستند. نیم‌عمر کل کتب و مجلات ۱۳ سال محاسبه شد. استناد به مجلات لاتین بیشتر از استناد به نشریات فارسی است.

واژه های کلیدی: تحلیل استنادی، پایان‌نامه رشته کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا همدان

m_hamidi_46@yahoo.com

۱. استادیار کتابداری و اطلاع‌رسانی و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بروجرد

sina.kalantari@outlook.com

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی (نویسنده مسئول مقاله)

مقدمه

بیان مسئله

با توجه به گسترش روزافزون عرصه تلاشها در جهت تهیه و تدارک اطلاعات علمی و کاربردی در زمینه‌های مختلف و گسترش بیش از حد افزونگی دانش در بین جوامع انسانی، آنچه ضرورت می‌یابد کوشش در جهت ساماندهی چنین مجموعه‌هایی از دانش بشری است که بتوان در قالب سامان یافته‌ای از آن بهره‌برداری لازم را به عمل آورد. لذا امروزه ارزیابی تحقیقات علمی به طور فزاینده‌ای رو به افزایش است؛ چرا که عملاً موجب رونق بخشیدن به جریان بهره‌وری از اطلاعات شده و این یکی از اهداف چنین ارزیابی‌هایی تلقی می‌شود. از اولین حرکت‌ها در جهت مرور یافته‌ها و تعیین ارزشمندی آنها، دستیابی به شیوه‌های ارزیابی کارآمد است به خصوص نحوه ارزیابی که بتواند گرایش‌های علمی و چگونگی آن را در یک رشته تخصصی دنبال نماید. در هر اثر مکتوب ممکن است به علل گوناگون به تجربه‌ای، قولی یا مکتوبی اشاره شود که به این امر استناد می‌گویند. ممکن است چگونگی استناد در انواع نوشته‌ها متفاوت باشد ولی عمل استناد شناخته شده است و هم عمر با کتابت و تألیف است (حری، ۱۳۸۱، ج ۱، صص ۶۱۷-۶۱۶).

مطالعه استنادی یا تحلیل استنادی یکی از متداول‌ترین فنون کتاب‌سنجی است که در آن قواعد حاکم بر رابطه میان مدرک استناددهنده و مدرک مورد استناد جستجو و مطالعه می‌شود.

از سال ۱۹۶۳ از تحلیل استنادی استفاده‌های گوناگونی شده است که موارد عمده آنها عبارت‌اند از: بهبود بخشیدن به پایش کتابشناختی متون رشته‌های مختلف، تعیین منابع هسته، گروه‌بندی منابع، ردگیری گسترش اندیشه‌ها و رشد متون علمی، پیش‌بینی روند انتشارات، تعیین الگوی استفاده از مواد و منابع و سیاست‌گذاری برای مجموعه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (چاوشی نجف‌آبادی، ۱۳۸۸). همچنین تحلیل مآخذ آثار دانشجویان وسیله‌ای است تا بتوان رفتار اطلاع‌یابی آنان را در استفاده از منابع و مجموعه کتابخانه با استفاده از ابزارهای کمی سنجید (جهانفر، ۱۳۸۷).

لنکستر^۱ موارد دیگری را نیز به آن می‌افزاید که چگونگی استناد در میان نویسندگان رشته‌های مختلف، موجب شناسایی نویسندگانی که بیشتر از دیگران مورد استناد قرار می‌گیرند می‌شود و به همین ترتیب مجالات، کشورها یا سازمان‌هایی که بیش از موارد مشابه به آنها استناد می‌شود؛ شناسایی می‌گردند و روابط بین رشته‌ای و میزان روزآمد بودن نوشته‌های علمی با توجه به تاریخ منابع مورد استفاده در آثار از آن جمله اند (چاوشی نجف آبادی، ۱۳۸۸).

امروزه تحقیقات و ارزشیابی آنها و استفاده از روش‌های تحلیل استنادی دارای کاربرد فراوان هستند. بسیاری از کشورها از تحلیل استنادی و سایر شیوه‌های کتاب‌سنجی برای اتخاذ تصمیمات درباره ارزش کیفی پژوهش‌ها در راستای حمایت و تخصیص بودجه پژوهش در آموزش عالی استفاده می‌کنند (جهانفر، ۱۳۸۷). کلیه گفته‌های پیشین حاکی از اهمیت کاربرد چنین روشی در خصوص ارزیابی منابع مورد استفاده در پژوهش‌ها و مطالعات راهبردی است. شاید همین ضرورت مسئله باشد که محققان را بر آن داشت تا در حوزه کشاورزی و آنهم جهت تعیین گرایش‌ها و موضوعات مورد توجه دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه بوعلی سینا، دست به چنین حرکتی بزنند و انگیزه واقعی ایشان، کمک به دانشجویان حال و آینده در خصوص استفاده بهتر از منابع ارزشمند به کار گرفته شده در پایان‌نامه‌ها و پر کردن خلاء نبود چنین ارزیابی در حوزه پایش گفته است.

۱. Lancaster

محققان قصد دارند تا موضوع فوق را از دیدگاه‌های متنوعی چون: تعیین نوع منابع اطلاعاتی، نوع زبان، نیم‌عمر کتاب‌ها و مجلات، گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه‌ها و نوع محمل‌های اطلاعاتی مورد استفاده، توزیع جغرافیایی و مجلات هسته این رشته بررسی کنند.

به دیگر سخن پژوهشگران در صدد هستند برای پرسش ذیل که مسأله اصلی تحقیق است پاسخی مناسب بیابند:

استنادهای به‌کاررفته در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا از چه ویژگی‌های موضوعی، زبانی، نیم‌عمر، و پراکندگی برخوردار است؟

فایده و اهمیت تحقیق

بی تردید هدف نهایی هر کتابخانه و هر مرکز اطلاع‌رسانی فراهم‌آوری مجموعه‌ای کارآمد و غنی و ارائه خدمات مناسب برای استفاده‌کنندگان است. برای نیل به این مقصود باید به کیفیت مجموعه‌سازی و بهره‌وری آن توجه شایانی شود تا با توجه به امکانات کتابخانه و محدودیت‌های مالی، بتوان کارآمدترین، مناسب‌ترین و پراستفاده‌ترین منابع را برای جامعه استفاده‌کننده تهیه کرد (رسول‌زاده خلیق، ۱۳۸۷).

حال این سؤالات مطرح می‌شود که کتابداران بخش مجموعه‌سازی چگونه انتخاب و با توجه به چه معیارهایی این گونه منابع را اولویت‌بندی می‌کنند؟ آنها کدام دسته از منابع اطلاعاتی را باید برگزینند؟ این منابع را از کدام زبانها انتخاب کنند؟ و پرسشهایی از این دست (ایزدی، ۱۳۸۸).

از نتایج حاصل از این تحقیق می‌توان در امر مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها بهره‌مند شد، منابع مهم و معتبر این رشته را شناسایی کرد (چاوشی نجف آبادی، ۱۳۸۸) و به شناسایی نیازهای اطلاعاتی دانشجویان و اساتید که بخش عمده‌ای از مراجعین کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دانشگاهی را تشکیل می‌دهند، نائل شد (ایزدی، ۱۳۸۸).

اینکه در کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا کدام یک از اشکال مختلف منابع (کتاب، مجله و ...) تهیه می‌شود و منابع پرکاربرد دانشجویان بر اساس اولویت‌های استفاده کدامند؟ مسئله‌ای است که با کمک تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کشاورزی این دانشگاه قابل بررسی است.

به طور کلی می‌توان گفت: بسیاری از رشته‌های علوم با استفاده از تحلیل استنادی مورد بررسی قرار گرفته و منابع مهم و پراستناد آنها مشخص شده‌اند. در این میان، دانش کشاورزی نیز مورد لطف قرار گرفته و محققانی چون تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵) به تعیین الگوهای رفتار علمی پژوهشگران این حوزه پرداخته‌اند؛ اما پژوهش حاضر اولین پژوهشی است که به مطالعه مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا می‌پردازد. لذا این مطالعه می‌تواند خلاء موجود را مرتفع نموده و به عنوان یک ابزار سنجشی برای پژوهشگران حوزه کشاورزی مورد استفاده قرار گیرد.

هدف پژوهش

هدف پژوهش حاضر تعیین رفتار استنادی نویسندگان پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی و تشخیص الگوهای رفتاری، اطلاعاتی موضوعی، زبانی و زمانی مورد استفاده آنهاست.

فرضیه تحقیق

به نظر می‌رسد مجلات بیشتر از کتاب‌ها مورد استفاده و استناد واقع شده‌اند.

پرسش‌های اساسی تحقیق

۱. کدامیک از انواع اطلاعاتی در نوشتن پایان‌نامه‌ها بیشترین کاربرد را داشته است؟
۲. نیم‌عمر کتب و مجلات مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها چقدر است؟
۳. توزیع جغرافیایی استنادها بر حسب محل نشر کتب و پایان‌نامه‌ها چگونه است؟
۴. مجلات هسته در رشته کشاورزی بر اساس قانون برادفورد کدامند؟
۵. بیشترین استناد در پایان‌نامه‌ها به کدامیک از زبانها (فارسی، عربی، انگلیسی و...) است؟
۶. مهم‌ترین عناوین کتب مورد استفاده در نگارش پایان‌نامه‌ها کدام‌ها هستند؟
۷. الگوی نویسندگی مآخذ پایان‌نامه‌ها چگونه است؟

پیشینه پژوهش

مطالعات انجام شده در ایران

صدیقی (۱۳۸۰) در مقاله‌ای مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان حوزه علوم زمین موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران» با استفاده از کتاب‌سنجی به بررسی مآخذ ۳۱۰ پایان‌نامه کارشناسی ارشد پرداخت. پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها با کمک نرم‌افزارهای SPSS و Excel مشخص شد بیشترین میزان استناد به نشریات اختصاص دارد و پایان‌نامه‌ها کم‌استنادترین منبع در حوزه مورد مطالعه هستند. در انتها پژوهشگر فهرستی از نشریات پر استفاده حوزه علوم زمین را ارائه داده است.

آزیده (۱۳۸۱) در پژوهش خود تحت عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران» با بهره‌گیری از روش تحلیل استنادی وضعیت استنادهای ۱۰۳ پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران را بررسی کرد و نتیجه گرفت که استناد به منابع کتابی نسبت به سایر انواع منابع به طرز آشکاری زیادتیر بوده و از لحاظ فرم ادبی به آثار نظم بیشتر از نثر استناد شده است. در خصوص موضوع استنادها نیز مشخص شد که پژوهشگران حوزه ادبیات فارسی بعد از رده ادبیات، به رده‌های دین، زبان و در مرتبه آخر به رده تاریخ و جغرافیا بیش از سایر رده‌های دهدهی دیویی استناد کرده‌اند.

احمدزاده (۱۳۸۴) در تحقیقی زیر نام «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکترای شهرسازی و معماری دانشکده هنرهای زیبا» با هدف بررسی الگوی رفتاری فارغ التحصیلان معماری و شهرسازی، و نیز بررسی ویژگی‌های استفاده از منابع اطلاعاتی در کارهای تحقیقاتی آنان، به تحلیل استنادی ۳۵ عنوان پایان‌نامه دکترای شهرسازی و معماری دانشکده هنرهای زیبا از ابتدا تا پایان سال ۱۳۸۱ دست می‌زند و اعلام می‌کند که کتابها با ۸۲/۶ درصد بیشترین استناد را داشته‌اند، مجلات از قانون برادفورد تبعیت کرده و بیشترین زبان مورد استفاده دانشجویان فارسی و سپس انگلیسی است. پربسامدترین مؤلفان در این بررسی به ترتیب «محمود توسلی» و «محمد منصور فلامکی» و پربسامدترین عناوین به ترتیب «تئوری شکل خوب شهر» و «فضا، زمان و معماری» است.

تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵) در تحقیق مشترکشان تحت عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی» به تعیین الگوهای رفتار علمی پژوهشگران در چگونگی استفاده از منابع می‌پردازند و نتیجه می‌گیرند: اگرچه بالاترین استناد مربوط به نشریات ادواری است اما میزان استناد به منابع جدید بسیار کم است و پیشنهاد می‌کنند که علل این امر مشخص شود. لازم به توضیح است

که پژوهشگران در تدوین پایان‌نامه خود به شبکه اینترنت استناد نکرده‌اند. جهانفر (۱۳۸۷) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه دانشگاه علوم پزشکی آجا» در راستای کمک به مجموعه‌سازی کتابخانه دانشگاه، مآخذ ۱۵۱ عنوان پایان‌نامه پزشکی عمومی دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران را که بین سالهای ۱۳۸۵-۱۳۸۰ دفاع شده و به دانشگاه مذکور ارائه شده بودند با استفاده از کتاب‌سنجی و فن تحلیل استنادی مورد مطالعه قرار داد. نتایج حاصله نشان داد که نویسندگان منابع فارسی از روحیه همکاری ضعیف‌تری نسبت به نویسندگان منابع انگلیسی برخوردارند به نحوی که بیشتر این منابع توسط یک نفر نوشته یا ترجمه شده‌اند. بعلاوه دانشگاه تهران و انتشارات تیمورزاده به دلیل اینکه بیش از یک پنجم کتب فارسی مورد استناد را منتشر کرده‌اند در زمره ناشرین پر استناد هستند.

قلی‌پور (۱۳۸۸) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های شیمی دانشگاه تبریز بین سالهای ۱۳۸۶-۱۳۸۱» ۲۷۳ عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکترای شیمی در پنج گرایش شیمی آلی، تجزیه، فیزیک، کاربردی و معدنی را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۵۳۰ استناد به انواع اطلاعاتی بیشترین استناد به مجلات و بعد از آن به کتب بوده است. توزیع جغرافیایی کتب و مجلات در مجموع پنج گرایش گویای آن است که آمریکا در رتبه اول و ایران در رتبه سوم قرار دارد. در خاتمه، پس از تعیین پر استنادترین مجلات (در هر گرایش و در مجموع گرایش‌ها) تعداد ۳ مجله به عنوان مجلات هسته شناخته شده‌اند.

اسماعیل‌زاد حجبی (۱۳۹۰) پایان‌نامه خود را تحت عنوان «تحلیل استنادی طرح‌های پژوهشی اعضای هیأت علمی دانشکده دندانپزشکی تبریز جهت تعیین الگوهای رفتار علمی پژوهشگران ۱۳۸۸-۱۳۸۳» نوشت، نامبرده با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و از طریق نرم‌افزارهای SPSS و Excel به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخت و نتیجه گرفت که بیشترین تعداد مقالات (۲۷ مورد) مربوط به گروه دندانپزشکی ترمیمی است. پر استنادترین محل نشر کشور آمریکا بوده و ناشرین آمریکایی با اختصاص ۶۱/۸۵ درصد رتبه اول را به خود اختصاص داده‌اند. علاوه بر این از مجموع ۲۲۶ عنوان مجله‌ای که توسط اعضای هیأت علمی دانشکده مورد استفاده قرار گرفته، ۱۰۵ عنوان از مجلات مورد استناد در لیست موجودی کتابخانه یافت نشد ولی اکثر کتابهای پراستناد در کتابخانه قابل دسترس هستند.

مطالعات انجام‌شده در خارج از ایران

لی^۱ و سویی^۲ (۲۰۰۲) در تحقیقی به نام «تحلیل استنادی پژوهش‌های مدیریت و سازمان در جامعه چین» با تحلیل استنادی ۲۲۶ مقاله تحقیقی در این زمینه که طی سالهای ۱۹۹۹-۱۹۸۴ در ۲۰ مجله علمی انگلیسی به چاپ رسیده است، ۵۲ مقاله و نویسندگان تاثیرگذار در این حوزه را مشخص کردند سپس به ارائه پیشنهادها در این زمینه پرداختند.

اوکی^۳ (۲۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های رشته تعلیم و تربیت» پس از تحلیل استنادی ۷۰ پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تعلیم و تربیت که مابین سالهای ۱۹۹۲ الی ۲۰۰۲ به کتابخانه

۱. Li

۲. Tsui

۳. Okiy

دانشگاه Delta State ارائه شده بودند، می‌نویسد: اکثریت دانشجویان از کتاب بیش از سایر مواد و منابع کتابخانه‌ای استفاده می‌کنند.

از میان مجلات علمی که مورد استناد واقع شده‌اند، ۵۰ درصد در مجموعه کتابخانه در دسترس بوده‌اند و ۶ مجله از ۱۸ مجله مورد استناد به عنوان مجلات هسته شناخته شده‌اند. این به آن معنی است که کتابخانه باید مجموعه مجلات علمی تعلیم و تربیت را گسترش دهد. لازم به ذکر است که برترین نشریه در این بررسی، WAJE^۱ است.

شریف^۲ و محمود^۳ (۲۰۰۴) در پژوهشی با عنوان «چطور اقتصاددانان به مقالات و نوشته‌ها استناد می‌کنند» به منظور یافتن الگوی استنادی مقالات دو مجله PDR^۴، و PESR^۵ ابتدا هشت دوره از هر مجله را انتخاب کردند سپس با استفاده از تحلیل استنادی نتیجه گرفتند که PDR مجله‌ای با بیشترین استناد است و استنادهای صورت گرفته بوسیله اقتصاد دانان عقب‌تر از حوزه‌های بین‌المللی است. دلایل آنان برای چنین نتیجه‌گیری بدین شرح است: بیش از ۵۰ درصد استناد در هر دو مجله از منابعی غیر از نشریات (به طور عمده کتابها) است. اگرچه به منابع آنلاین نیز استناد شده است اما تعداد آن ناچیز است - که نشان‌دهنده شکاف و عدم آموزش در استفاده از چنین منابعی است. حدود ۴۷ درصد کل استنادهای PDR متعلق به پنج سال اخیر بوده‌اند، در حالی که تنها ۲۵ درصد استنادهای PESR متعلق به پنج سال اخیر است. بیش از ۵۰ درصد از استنادهای هر دو مجله مذکور تک‌مؤلفی است. شباهت‌های زیادی از نظر استناد به نشریات در هر دو مجله وجود دارد، به عنوان مثال بسیاری از نشریات پر استناد متعلق به کشور آمریکا بوده‌اند. تعداد زیادی از محققان به منابع قدیمی استناد می‌کنند بنابراین بررسی عواملی که سبب چنین اقدامی شده‌اند ضروری است.

چی کیت^۶ و پاتیل^۷ (۲۰۰۸) به منظور نگارش مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ارائه شده به دانشگاه پونا»^۸ ابتدا ۲۷ پایان‌نامه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی که بین سالهای ۲۰۰۵-۱۹۸۲ به دانشگاه پونا ارائه شده بودند را انتخاب کردند، سپس ۶۲۵۷ استناد از پایان‌نامه‌های مذکور استخراج گردید و برحسب شکل یا نوع منبع به دسته‌های مختلف تقسیم‌بندی شدند. پس از انتقال داده‌ها به نرم‌افزار SPSS نتایج زیر به دست آمد:

نزدیک به نیمی از استنادها متعلق به مجلات هستند و پس از آن به ترتیب استناد به کتاب و استناد به وب در مراحل بعدی قرار می‌گیرند. پر استنادترین نشریه College and Research Libraries است و مقام دوم را نشریه Scientometrics در اختیار دارد، بر همین اساس ۵ نشریه به عنوان مجلات هسته و ۵۵ نشریه به عنوان مجلات مهم معرفی شده‌اند. ناشرین تجاری در رتبه نخست، ناشرین دانشگاهی در جایگاه دوم و ناشرین دولتی در پایین‌ترین مرتبه هستند. بیشترین استنادات دارای الگوی نویسندگی تک نفره، بعد

۱. West African Journal of Education

۲. Sharif

۳. Mahmood

۴. Pakistan Development Review

۵. Pakistan Economic and Social Review

۶. Chikate

۷. Patil

۸. pune

از آن دو نفره و در آخر چهار نفره است. هند پس از آمریکا پراستنادترین کشور شناخته شده است. بیشترین استنادات به زبان انگلیسی و پس از آن- با اختلاف بسیار زیادی- به زبان Marathi می‌باشد. ریاحی‌نیا^۱ (۲۰۱۰) در پژوهش خود تحت عنوان «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» با هدف تحلیل رفتارهای استنادی دانشجویان، ۲۵۹ پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی بین سالهای ۲۰۰۸-۲۰۰۳ را از ۵ دانشگاه مستقر در شهر تهران گردآوری و مآخذ آنها را با استفاده از سیاهه واری^۲ مطالعه کرد. نتایج گویای آن است که اگرچه تعداد کل منابع چاپی مورد استناد بسیار بیشتر از منابع الکترونیک بود اما استناد به منابع الکترونیک انگلیسی بیشتر از استناد به منابع الکترونیک فارسی است. به دیگر سخن منابع الکترونیک فارسی برای دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی قابل دستیابی نمی‌باشد، البته نباید فراموش کرد که هر گاه آنان به منابع الکترونیک دسترسی داشته باشند مجلات علمی را به کتب الکترونیکی ترجیح می‌دهند. لازم به ذکر است که این بررسی، کتاب‌ها را به عنوان مطلوب‌ترین منبع برای مطالعات پژوهشی دانشجویان معرفی می‌کند.

اوزن اوچاک^۳ (۲۰۱۱) به علت اینکه احساس می‌کرد رفتار اطلاعاتی هنرمندان به درستی مطالعه نشده و به نیازهای اطلاعاتی آنان بی‌توجهی شده است، طی پژوهشی با عنوان «استفاده از اطلاعات در هنر» ۸۳ پایان‌نامه فوق لیسانس و دکتری هنر (در پنج رشته طراحی گرافیکی، معماری داخلی، کوزه‌گری و ساخت شیشه، مجسمه‌سازی و نقاشی) را که مابین سالهای ۲۰۰۷-۱۹۸۳ به دانشگاه Hacettepe ترکیه ارائه شده بودند تحلیل استنادی کرد و به نتایج زیر دست یافت:

حجم متوسط پایان‌نامه‌های فوق لیسانس ۸۶ صفحه است در حالی که حجم متوسط پایان‌نامه‌های دکتری ۱۱۶ صفحه است. بیش از نیمی از منابع مورد استناد به زبان ترکی و ۱۹/۷ درصد از دیگر زبانها به ترکی ترجمه شده است. انگلیسی دومین زبان مورد استفاده و استفاده از دیگر زبانها به طور قابل ملاحظه‌ای کم است. کتاب پر استنادترین منبع، مجلات در مقام دوم و کنفرانس‌ها و گردهم‌آیی‌ها در آخرین رتبه قرار دارند. نامبرده چنین نتیجه‌گیری می‌کند: اکثر هنرمندان از منابعی استفاده می‌کنند که در قالب کتاب منتشر می‌شوند، ایشان استفاده از منابع به زبان محلی و بومی را ترجیح می‌دهند و ممکن است با موانعی در بازیابی اطلاعات به سایر زبانها روبرو شوند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش کتاب‌سنجی (با استفاده از فن تحلیل استنادی) و از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه استنادهای موجود در بخش منابع و مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۰ است. به طور کلی ۱۰۷ عنوان پایان‌نامه (که در شاخه‌های توسعه روستایی، آبیاری و زهکشی، باغبانی، بیماری‌شناسی گیاهی، بیوتکنولوژی کشاورزی، خاک‌شناسی، زراعت، علوم دامی و حشره‌شناسی کشاورزی) نوشته شده بودند در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که ۶ پایان‌نامه به علت اینکه «برای دریافت درجه پس از کارشناسی» نوشته شده بودند حذف شدند.

۱. Riahinia

۲. Checklist

۳. Özenç Uçak

از ۱۰۱ پایان نامه باقیمانده ۳۵۴۲ استناد استخراج شد که ۱۶۳ استناد به عنوان مآخذ کور شناسایی و ۹ استناد طبق تعریف عملیاتی از جامعه پژوهش خارج شدند. بنابراین ۳۳۷۰ استناد تحلیل شدند. متأسفانه عدم رعایت شیوه‌های استناددهی و ارائه ناقص اطلاعات کتابشناختی و همچنین وجود مآخذ کور از مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش به شمار می‌روند.

شیوه و ابزارهای گردآوری اطلاعات

ابتدا با مراجعه مستقیم به کتابخانه دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا از فهرست پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کپی‌برداری شد. سپس با رویت بخش منابع و مآخذ پایان‌نامه‌ها، مشخصات هر یک از استنادات روی فیش‌برگه‌های مخصوص (شامل چندین ستون متغیر با هدف گردآوری اطلاعات درباره نام پدیدآور، عنوان منبع، تعداد نویسنده، زمان نشر، زبان مورد استفاده، محل نشر و...) نوشته شد؛ آنگاه به منظور رفع نواقص از وب سایت‌های^۱ کتابخانه کنگره آمریکا^۲، کتابخانه بریتانیا^۳، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران^۴، کتابخانه ملی کشاورزی آمریکا^۵، کمیته ملی آبیاری و زهکشی^۶، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران^۷، بانک اطلاعات نشریات کشور^۸، پایگاه مجلات تخصصی نور^۹، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی^{۱۰}، تارنمای Genamics journal seek^{۱۱} و فهرستگان کتابخانه‌های دانشگاه بوعلی سینا استفاده شد. همچنین برای یافتن اماکن و موقعیت‌های جغرافیایی از دانشنامه آزاد ویکی پدیا^{۱۲} بهره‌برداری شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از تکمیل اطلاعات کتابشناختی، داده‌های گردآوری شده ابتدا به Word ۲۰۰۷ منتقل شد. سپس با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (نمودار میله‌ای و رسم جداول آماری) و آمار استنباطی (آزمون نسبت دو جمله‌ای برای آزمون فرضیه)، با کمک نرم‌افزارهای SPSS ۱۹ و Excel ۲۰۰۷ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

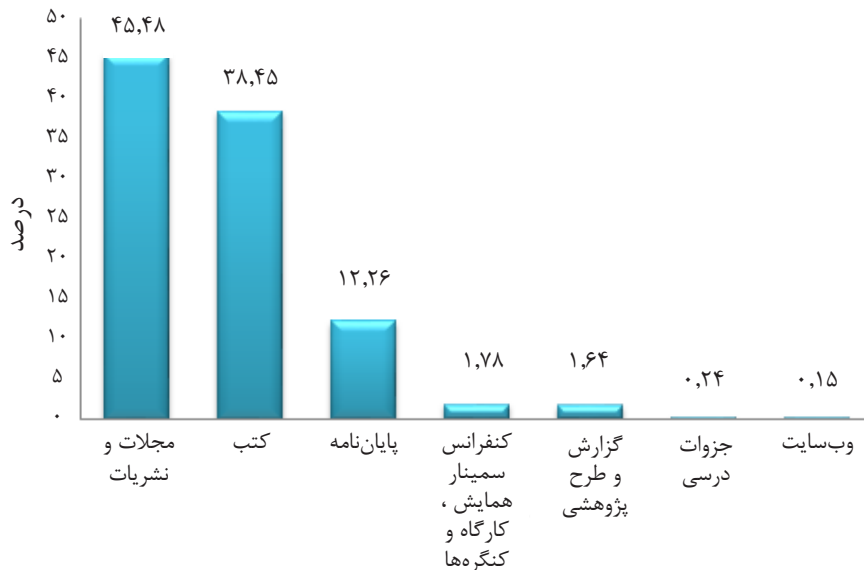
یافته‌های تحقیق

پرسش اول پژوهش: کدامیک از انواع منابع اطلاعاتی در نوشتن پایان‌نامه‌ها بیشترین کاربرد را داشته است؟ همانطور که در نمودار نشان داده شده است، مجلات با ۱۵۳۳ استناد (۴۵/۴۸ درصد) رتبه اول را در اختیار

۱. Website
۲. Library of Congress (www.loc.gov)
۳. The British Library (www.bl.uk)
۴. www.nlai.ir
۵. National Agricultural Library (www.nal.usda.gov)
۶. www.irncid.org
۷. www.irandoc.ac.ir
۸. www.magiran.com
۹. www.noormags.com
۱۰. www.sid.ir
۱۱. www.journalseek.net
۱۲. www.wikipedia.org

دارند، کتب با ۱۲۹۶ استناد (۳۸/۴۵ درصد) در مقام دوم هستند. پایان‌نامه‌ها با ۴۱۳ استناد (۱۲/۲۶ درصد) در جایگاه سوم و کنفرانس‌ها، سمینارها، همایش‌ها، کارگاه‌ها، کنگره‌ها مجموعاً با ۶۰ استناد (۱/۷۸ درصد) در مرتبه چهارم قرار دارند. گزارش و طرح پژوهشی در مجموع با ۵۵ استناد (۱/۶۴ درصد) در مکان پنجم و جزوات درسی با ۸ استناد (۰/۲۴ درصد) در رده ششم جای می‌گیرند. کمترین میزان، متعلق به وبسایت‌ها با ۵ استناد (۰/۱۵ درصد) است. بنابراین مجلات بیشترین کاربرد را در نوشتن پایان‌نامه‌ها داشته‌اند.

نمودار ۱. توزیع فراوانی انواع منابع مورد استناد در پایان‌نامه

پاسخ فوق با نتایج صدیقی (۱۳۸۰)، تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵)، جهانفر (۱۳۸۷)، قلی‌پور (۱۳۸۸)، اسماعیل‌زاد حجبی (۱۳۹۰) و چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸) همخوانی دارد و با یافته‌های آژیده (۱۳۸۱)، احمدزاده (۱۳۸۴)، اوکی (۲۰۰۳)، ریاحی‌نیا (۲۰۱۰) و اوزن اوچاک (۲۰۱۱) که کتب را در درجه اول اهمیت می‌دانند مطابقت ندارد.

پرسش دوم پژوهش: نیم‌عمر کتب و مجلات مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها چقدر است؟

نیم‌عمر کتب فارسی ۱۲ سال، نیم‌عمر مجلات فارسی ۷ سال، نیم‌عمر کتب لاتین ۱۶ سال و نیم‌عمر مجلات لاتین نیز ۱۶ سال است. این بدان معنی است که پژوهشگران از کتب و مجلات فارسی به روزتر و کتب و مجلات لاتین قدیمی استفاده کرده‌اند؛ لیکن نیم‌عمر کل در حدود ۱۳ سال است یعنی نیمی از کتب و مجلات مورد استفاده متعلق به ۱۳ سال اخیر می‌باشد که نشان دهنده قدمت منابع مورد استفاده است. پاسخ مذکور با نتایج صدیقی (۱۳۸۰)، احمدزاده (۱۳۸۴)، تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵)، قلی‌پور (۱۳۸۸)، اسماعیل‌زاد حجبی (۱۳۹۰) همخوانی دارد و با یافته‌های جهانفر (۱۳۸۷) که نیم‌عمر منابع مورد کاربرد را کمتر از ۷ سال محاسبه کرده برابری نمی‌کند. به نظر می‌رسد یکی از علت‌های عدم تطابق آن است که علم پزشکی با مرگ و زندگی انسانها سر و کار دارد و به همین دلیل استناد به منابع جدید امری الزامی است.

پرسش سوم پژوهش: توزیع جغرافیایی استنادها بر حسب محل نشر کتب و پایان‌نامه‌ها چگونه است؟ از ۱۷۴۶ استناد صورت گرفته به کتب و پایان‌نامه‌ها ایران با ۱۵۰۰ استناد (۸۵/۹۱ درصد) در مرتبه نخست، آمریکا با ۱۵۴ استناد (۸/۸۲ درصد) در رتبه دوم، انگلستان با ۴۳ استناد (۲/۴۶ درصد) در مقام سوم، هلند با ۱۵ استناد (۰/۸۶ درصد) در جایگاه چهارم، آلمان و استرالیا هر کدام با ۶ استناد (۰/۶۸ درصد) در سکوی پنجم، کانادا با ۴ استناد (۰/۲۳ درصد) در مکان ششم، هند با ۳ استناد (۰/۱۷ درصد) در پله هفتم قرار می‌گیرند. فلسطین اشغالی (اسرائیل)، اسکاتلند و ایتالیا هر یک با ۲ استناد (۰/۳۳ درصد) و کشورهای ارمنستان، پاکستان، روسیه، سوئیس، غنا، فرانسه، مصر، مکزیک، یونان هر کدام با یک استناد (۰/۵۴ درصد) در مرحله آخر قرار می‌گیرند. بنابراین سه کشور اول به ترتیب عبارتند از: ایران، آمریکا و انگلستان. پاسخ بدست آمده با نتایج صدیقی (۱۳۸۰) کاملاً هماهنگی دارد و با یافته‌های قلی‌پور (۱۳۸۸)، اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰)، لی و سویی (۲۰۰۲)، اوکی (۲۰۰۳) و چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸) که ایالات متحده را برترین کشور معرفی می‌کنند همخوانی ندارد.

پرسش چهارم پژوهش: مجلات هسته بر اساس قانون برادفورد کدامند؟

مجلات هسته فارسی عبارتند از:

مجله علوم کشاورزی ایران

مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی

مجله آفات و بیماری‌های گیاهی

مجله دانش کشاورزی (دانش کشاورزی پایدار)

علوم کشاورزی و منابع طبیعی

مجلات هسته لاتین عبارتند از:

Soil Science Society America Journal

Journal of Soil Science

Journal of Environmental Quality

Soil Biology & Biochemistry

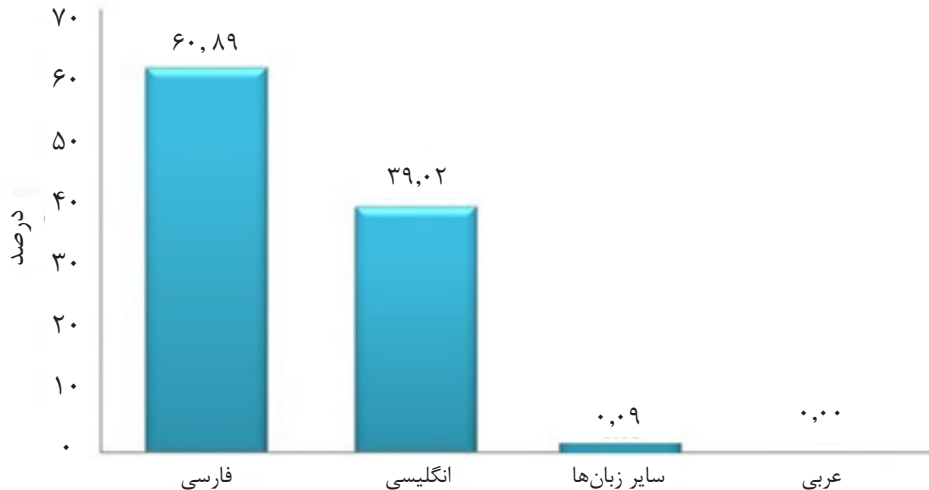
در کل، مجلات از قانون برادفورد تبعیت می‌کنند.

احمدزاده (۱۳۸۴) در پژوهش خود ۴ عنوان نشریه فارسی و ۶ مجله لاتین را به عنوان مجلات هسته معرفی می‌کند، در حالی که تصویری قمصری و جهان نما (۱۳۸۵) ۳ نشریه را به عنوان مجلات هسته می‌شناسند؛ ایشان AIAA Journal را به عنوان پراستنادترین نشریه معرفی می‌کنند. جهانفر (۱۳۸۷) ۷ مجله فارسی و ۱۰ نشریه لاتین را مجلات هسته معرفی می‌کند، لیکن قلی‌پور (۱۳۸۸) ۳ عنوان نشریه را به عنوان مجلات هسته شناسایی می‌کند. اسماعیل‌زاد حجیبی (۱۳۹۰) دو نشریه را مجله هسته می‌داند. اگرچه اوکی (۲۰۰۳) ۶ مجله از ۱۸ نشریه (۳۳/۳ درصد) را در زمره مجلات هسته جای می‌دهد، چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸) یازده نشریه را در منطقه هسته قرار می‌دهند.

پرسش پنجم پژوهش: بیشترین استناد در پایان‌نامه‌ها به کدامیک از زبانها (فارسی، انگلیسی، عربی و...) است؟

زبان فارسی با ۲۰۵۲ استناد (۶۰/۸۹ درصد)، زبان انگلیسی با ۱۳۱۵ استناد (۳۹/۰۲ درصد) و سایر زبانها با ۳ استناد (۰/۰۹ درصد) در رتبه های اول تا سوم قرار می‌گیرند. به زبان عربی استناد نشده است. بنابراین

بیشترین استناد در پایان‌نامه‌ها به زبان فارسی است.

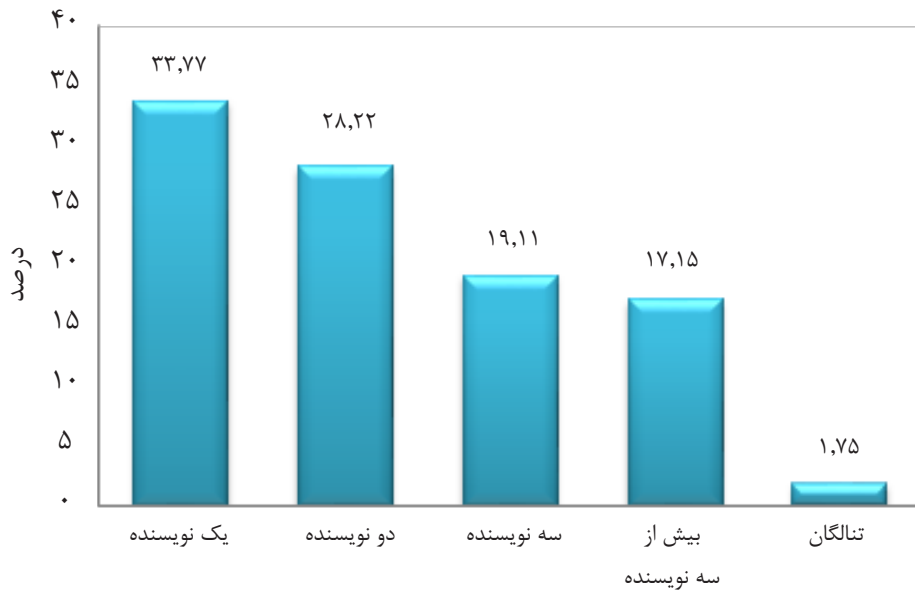
نمودار ۲. توزیع زبانی استنادها در پایان‌نامه‌ها

پاسخ فوق‌الذکر با نتایج آژیده (۱۳۸۱)، احمدزاده (۱۳۸۴) و ریاحی نیا (۲۰۱۰) همخوانی داشته و با یافته‌های صدیقی (۱۳۸۰)، تصویری قمصری و جهان نما (۱۳۸۵)، جهانفر (۱۳۸۷)، قلی پور (۱۳۸۸)، اسماعیل زاد حبیبی (۱۳۹۰) و چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸) که معتقدند انگلیسی پر استنادترین زبان است در تضاد است. اوزن اوچاک (۲۰۱۱) تنها کسی است که زبان ترکی را مقدم بر دیگر زبانها می‌داند.

پرسش ششم پژوهش: مهم‌ترین عناوین کتب مورد استفاده در نگارش پایان‌نامه‌ها کدام‌ها هستند؟ حاصلخیزی خاک (نوشته علی اکبر سالاردینی)، خلاصه مقالات پانزدهمین کنگره گیاه پزشکی ایران، خلاصه مقالات چهاردهمین کنگره گیاه پزشکی ایران (هر کدام با ۱۷ بار استناد) و چکیده مقالات سومین همایش گیاهان دارویی (با ۱۶ بار استناد) به عنوان کتب پر استناد مشخص شده‌اند. متأسفانه هیچ یک از کتب لاتین به عنوان کتب پر استناد شناسایی نشده‌اند.

این پاسخ با یافته‌های آژیده (۱۳۸۱) هماهنگی دارد و با نتایج احمدزاده (۱۳۸۴) که ۲ کتاب فارسی و ۲ کتاب لاتین را به عنوان پر استنادترین کتب معرفی می‌کند هم‌سو نیست.

پرسش هفتم پژوهش: الگوی نویسندگی مآخذ پایان‌نامه‌ها چگونه است؟
۱۱۳۸ استناد (۳۳/۷۷ درصد) توسط یک نویسنده، ۹۵۱ استناد (۲۸/۲۲ درصد) توسط دو نویسنده، ۶۴۴ استناد (۱۹/۱۱ درصد) توسط سه نویسنده، ۵۷۸ استناد (۱۷/۱۵ درصد) توسط بیش از سه نویسنده و ۵۹ استناد (۱/۷۵ درصد) توسط تنالگان نوشته شده‌اند. بدین ترتیب روحیه همکاری نویسندگان به نظر می‌رسد چراکه اغلب آنان بصورت فردی به تحقیق و نگارش پرداخته‌اند.

نمودار ۳. الگوی نویسندگی منابع مورد استناد در پایان‌نامه‌ها

پاسخ بالا با نتایج جهانفر (۱۳۸۷)، شریف و محمود (۲۰۰۴)، چی کیت و پاتیل (۲۰۰۸)، اوزن اوچاک (۲۰۱۱) همخوانی داشته و با یافته‌های قلی پور (۱۳۸۸) و اسماعیل‌زاد حجبی (۱۳۹۰) که اعتقاد دارند استنادات از الگوی دو نویسنده یا بیشتر پیروی می‌کنند، هم‌سو نیست.

آزمون فرضیه پژوهش

از آزمون نسبت دو جمله‌ای استفاده می‌کنیم و دو فرض زیر را در نظر می‌گیریم:
 H_0 : نسبت استفاده از مجلات و کتب برابر است.
 H_1 : نسبت استفاده از مجلات و کتب برابر نیست.

جدول ۱. آزمون نسبت دو جمله‌ای در خصوص فرضیه تحقیق

P مقدار دوطرفه	آزمون نسبت	تست مشاهده شده	تعداد
/...a	۰٫۵۰	۰٫۴۶	۱۲۹۶
	۰٫۵۰	۰٫۵۴	۱۵۳۳
		۱٫۰۰	۲۹۸۹

بر اساس مقدار P بدست آمده (که کمتر از ۰/۰۵ است) فرض برابری دو گروه رد می‌شود؛ پس سطح معنی داری بدست آمده نشانگر و تأییدکننده آزمون صورت گرفته است و با تکیه بر نتایج بدست آمده از آزمون

نسبت دو جمله ای می‌توان پذیرفت که میانگین بدست آمده دارای تفاوت و نابرابری بوده است. در واقع فرض صفر رد شده و فرض H₁ مورد تأیید واقع گردیده است. همچنین با عنایت به نسبت ۰/۵۴ حاصل شده برای گروه دوم (یعنی مجموع مجلات)، متوجه می‌شویم که فرضیه تأیید می‌شود. این بدین معنی است که مجلات بیشتر از کتب مورد استفاده و استناد در جامعه پژوهشی این اثر هستند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بررسی پیشینه‌ها نشان می‌دهد که کتب و مجلات همواره رتبه اول استناد را در اختیار دارند، در حالی که اگرچه استناد به پایان‌نامه‌ها و وب همیشه پس از کتب و مجلات قرار می‌گیرد اما جایگاه آنان ثابت نبوده و با فراز و فرودهایی همراه است؛ این نکته برای تحقیق حاضر صادق است.

به نظر می‌رسد که پایان‌نامه‌ها از اهمیت چندانی برخوردار نیستند و دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا به پایان‌نامه‌ها بیشتر به چشم راهنمایی جهت نگارش رساله خویش نگاه می‌کنند.

هنگام مرور متون علل بسیاری برای تعداد ناچیز استناد یا عدم استناد به اینترنت می‌توان یافت (از جمله عدم آموزش در استفاده از چنین منبعی، استفاده از اینترنت فقط و فقط برای مکان‌یابی اطلاعات، عدم آشنایی پژوهشگر با چگونگی استناد به منابع الکترونیکی) اما به عقیده پژوهشگران این تحقیق، دانشجویان کشاورزی هنگامی به اینترنت رجوع می‌کنند که نتوانند اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق منابع دیگر (علی‌الخصوص منابع مکتوب) کسب کنند.

بررسی‌ها با توجه به پیشی گرفتن زبان فارسی نسبت به دیگر زبانهای مورد استفاده دانشجویان، برتر بودن کشور عزیزمان ایران از نظر توزیع جغرافیایی، شناخته نشدن هیچ‌یک از کتب لاتین به عنوان کتب پر استناد نشان داد که منابع استفاده شده در تدوین پایان‌نامه‌های دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا بیشتر بومی و محلی بوده‌اند؛ این موضوع با یافته‌های اوزن اوچاک (۲۰۱۱) هم‌تراز و با نتایج شریف و محمود (۲۰۰۴) در تقابل است.

جدول ۲. میزان استفاده از کتب و مجلات به تفکیک زبان در پایان‌نامه‌ها

زبان	مجموع استناد به کتب	درصد	مجموع استناد به مجلات	درصد
فارسی	۱۰۷۴	۸۲٫۸۷	۴۷۳	۳۰٫۸۵
لاتین	۲۲۲	۱۷٫۱۳	۱۰۶۰	۶۹٫۱۵
جمع	۱۲۹۶	۱۰۰	۱۵۳۳	۱۰۰

مطلب دیگر استناد زیاد به مجلات لاتین است. با توجه به تأیید فرضیه، همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود تفاضل نشریات لاتین و فارسی ۵۸۷ استناد (۳۸/۳ درصد) می‌باشد. علت آن، می‌تواند تأکید زیاد اساتید کشاورزی بر استفاده از مجلات لاتین (به علت بالاتر بودن سطح علمی آنها)، آشنا نبودن دانشجویان با نشریات فارسی زبان و دریافت نامنظم فرم چاپی این مجلات توسط کتابخانه (دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا) باشد.

پیشنهادها

۱. آیین نگارش پایان‌نامه‌های دانشگاه بوعلی سینا زیر نظر اساتید و متخصصان اصلاح و بازنگری شود و بر موارد زیر قویاً تأکید شود:
کامل‌نویسی اسامی و پرهیز از مخفف‌نویسی، رعایت کامل و دقیق آیین نگارش علمی و قواعد کتابنامه‌نویسی.
۲. اهمیت استناد و استناددهی به اساتید دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا گوشزد و از ایشان خواسته شود که به این امر توجه بیشتری داشته باشند.

منابع

- آزپده، باهره (۱۳۸۱). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران بین سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۶. فصلنامه تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۳۹: ۱۲۰-۱۰۹.
- احمدزاده، سعادت (۱۳۸۴). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکترای شهرسازی و معماری دانشکده هنرهای زیبا. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۶۲: ۴۸-۳۳.
- اسماعیل‌زاد حجی، سیما (۱۳۹۰). تحلیل استنادی طرح‌های پژوهشی اعضای هیات علمی دانشکده دندانپزشکی تبریز جهت تعیین الگوی رفتار علمی پژوهشگران بین سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- ایزدی، ریحانه (۱۳۸۸). تحلیل استنادی و تعیین منابع اثرگذار در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- تصویری قمصری، فاطمه؛ جهان‌نما، محمدرضا (۱۳۸۵). تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکده مهندسی جهاد کشاورزی. فصلنامه کتاب، ۶۷: ۸۸-۷۵.
- جهانفر، رحمان (۱۳۸۷). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دانشگاه علوم پزشکی آجا بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- چاوشی نجف‌آبادی، زهرا (۱۳۸۸). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترای رشته زبان و ادبیات عرب دانشکده زبان‌های خارجی دانشگاه اصفهان سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۰. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- حری، عباس (۱۳۸۱). تحلیل استنادی. در: دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، جلد ۱، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- رسول‌زاده خلیق، مریم (۱۳۸۷). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز در سال‌های ۸۶-۱۳۸۲. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- صدیقی، مهری (۱۳۸۰). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان حوزه علوم زمین موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران. فصلنامه اطلاع‌رسانی، ۱۷ (۲ و ۱): ۴۱-۳۰.
- قلی‌پور، جهانگیر (۱۳۸۸). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های شیمی دانشگاه تبریز در سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۶. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.

- Chikate, R.V. & Patil, S.K (2008). Citation Analysis of Theses in Library and Information Science Submitted of Pune: A Pilot Study. *Library Philosophy and Practice*.
- Li, J. & Tsui, A. (2002). Citation Analysis of Management and Organization Research in the Chinese Context: 1984-1999. *Asia Pacific of Journal of management*, 19, 87-107.
- Okiy, R (2003). A Citation Analysis of Education dissertations at the Delta State University, Abraka, Nigeria. *Collection Building*, 22(4): 158-161.
- Özneç Uçak, N (2011). Information use in Art: A Citation Analysis of Source used in Art Theses in Turkey. *The Journal of Academic Librarianship*, 37(1): 77-81.
- Raihinia, N (2010). A Citation Analysis study of MA dissertations in the library and information Science field in universities in Tehran. *Library Review*, 59(1): 55-64.
- Sharif, M. & Mahmood, K (2004). How economist cite literature: Citation Analysis of two core Pakistani economic journals. *Collection Building*, 23(4): 172-176.